

Josep Pijoan, l'humanista oblidat

Recuperació d'una figura polèmica de la cultura catalana

PÀGINA 6

León de Aranoa, en guerra

Diari del rodatge d'«Un día perfecto», que ha comptat amb un repartiment internacional

PÀGINES 16 i 17

Quadern d'estiu

Erudició amable i passatemps creatius

PÀGINES 2 A 5

Revolució en la imatge femenina

La publicitat i la moda dels 60 van crear una nova estètica

PÀGINES 20 A 23

Llibre|s

Josep Pijoan, el català errant

ADOLFO SOTELO VÁZQUEZ

El diumenge 16 de juny del 1963 moria a Lausana (Suïssa) Josep Pijoan. Álvaro Ruibal (Ero) a la seva columna diària de *La Vanguardia* es referia el 10 de juliol als enigmes que envoltaven la vida de l'intel·lectual noucentista, que sens dubte volien ser revelats per un llibre, *Vida i miracles de Josep Pijoan*, que Josep Pla anunciava en dos formidables articles que es van publicar al setmanari *Destino* la primera quinzena del mes de juliol. El llibre finalment va veure la llum al volum X de la seva *Obra completa. Tres biografies* (1968): era el resultat de tres viatges que Pla va fer al deliciós barri vell de Lausana, durant els últims anys de vida de Pijoan, per conversar i entaular amistat amb una figura cabdal del pensament i l'acció de la Catalunya del

panyola i la universal. Són les dues cares de la mateixa medalla. Una, la formulada per Gaziell el 1930: "Els millors catalans convertits en catalans errants". L'altra, l'hi va dir Josep Carner ja en l'exili mexicà: "A vos us agrada remenar les cireres".

Josep Pijoan va néixer a Ciutat Vella el 1897. Mentre estudiava Arquitectura i assistia a les classes d'Antoni Rubió, va ingressar al Centre Escolar Catalanista i va publicar els seus primers articles a *La Renaixença*. La seva fraternal amistat amb Maragall es va anar filant entre el Montseny i Barcelona el 1901. L'estiu del 1903 realitza –com si fos un humanista del Renaixement– un primer viatge a Itàlia i durant l'any que hi resideix comença a col·laborar a *La Veu de Catalunya*. Més tard vénen anys molt intensos en què s'erigeix com –Gaziell

Va ser "ministre sense cartera" de Prat de la Riba, es va enamorar de 'La Ben Plantada' i va escriure l'oceànica 'Summa Artis'; Pla el va retratar

segle XX. L'esplèndid llibre de Pla es va veure acompanyat en el darrer quart de segle pels rigorosos treballs de Jordi Castellanos, Jordi Maragall i Anna M. Blasco. Ara, a més d'un segle de distància de les tasques insubstituïbles de Pijoan per a les cultures catalana i espanyola, apareix *Josep Pijoan. La vida errant d'un català universal*, que és, sens dubte, l'estudi sobre Pijoan més complet i suggestiu. Complet, perquè els autors s'han servit d'un ampli ventall de correspondència (Cambó, Gaziell, Giner de los Ríos, Maragall, Ortega o Unamuno, entre d'altres) i suggestiu, ja que Pijoan apareix sempre com un home pont entre la cultura catalana, l'es-

dixit el 1930– "el primer animador de la moderna alta cultura catalana". La seva relació amb Giner i la Institució Libre de Enseñanza, amb la Junta d'Ampliació d'Estudis, la seva aposta de lluita per la Cultura, la seva tasca fundacional de l'Institut d'Estudis Catalans, el seu paper de "ministre sense cartera" de Prat de la Riba i els seus apassionants i heterodoxos articles a *La Veu de Catalunya* (1905-1907), que són herència fidel de *La Patria Nova* i altres textos afins de Joan Maragall, forgen un intel·lectual de cos sencer, assentat en l'asseveració taxativa que traslladava a Pla als anys 60: "Del meu país i del meu temps he estimat sobretot tres ho-

A més d'arquitecte, Josep Pijoan va ser un reconegut historiador, poeta i crític d'art. Aquest retrat és del 1907

GALERADA

mes: el senyor Prat, Maragall i Giner".

El llibre sintetitza amb cura i bon gust les relacions sentimentals de Pijoan amb Teresa Mestre (*La Ben Plantada* d'Eugeni d'Ors) que van acabar sent decisives per a tots dos fins a la mort de Teresa el 1948, quan Pijoan anava atrafegat en la redacció del volum tretzè de la *Summa Artis* (1931-1967), aquella oceànica, majúscula i fascinant història general de l'art, el primer volum de la qual està dedicat a Francisco Giner. Amb idèntica discreció tracten els autors el seu segon matrimoni (1950) amb Geneviève Buignon, que l'acompanyarà fins al final dels seus dies. Les

dues aventures sentimentals són matèria segura per a un gran novel·lista.

El començament del desarrelament de Pijoan, que va estudiar Enric Jardí fa mig segle partint del toc d'alerta periodístic de Gaziell a *La Vanguardia* (20/VI/1923), "La devoradora de homes", es tracta amb equilibri i precisió. Tot comença amb la fructífera estada de Pijoan a l'Escola Espanyola de Roma (1910-1914). Josep M. de Sagarra li recordava en les seves *Memòries* (1954) en plena aventura romana: "Tenia a més una certa fuga d'apòstol", segurament procedent de la influència de Giner, sobre la qual el mateix Sagarra havia ironit-

Home pont entre la cultura catalana, l'espanyola i la universal, Josep Pijoan (1879-1963) va ser un dels intel·lectuals catalans més desconeguts del segle XX. Ara Galerada publica un volum que repassa el seu periple vital, des de les anades i vingudes entre Europa i Amèrica fins a l'encàrrec de 'Summa Artis' i els polèmic projectes d'aquest barceloní

zat a *Cafè, copa i puro* (1929) amb motiu de la conferència barcelonina de Pijoan a casa de l'antiquari Lluís Pandiura, en la qual argumentava els motius del seu exili definitiu, que havia començat al Canadà i a Los Angeles. Sagarra escriu: "M'ha fet l'efecte d'un home destenyt".

Després del 1928, Pijoan recorre moltes milles. Aquest itinerari coneix múltiples convergències i divergències amb els intel·lectuals espanyols i catalans, durant la República, la guerra i la postguerra. En aquest aspecte s'han de llegir amb tacte les consideracions sobre Catalunya i Espanya als 17 articles que publica a *La Vanguardia* entre el 1934 i el 1936. El primer (16/II/1934) porta una breu presentació, segurament sortida de la ploma de Gaziel: "Al cabo de los años pueda nuevamente remover nuestras conciencias y agitar nuestros ánimos con aquella vibración característica de ese hombre maragalliano e inconfundible hoy tan ardiente y fervoroso como el primer día, incluso con la nieve que ya empieza a ceñirle las sienes". El llibre tracta amb solvència els anys posteriors a la Guerra Civil i ens facilita unes postres exquisides, els "Apunts biogràfics de Josep Pijoan" que Jordi Maragall va deixar inacabats, després de començar-ne la redacció el 1967. |

Pol Pijoan i Pere Maragall
Josep Pijoan. La vida errant d'un català universal

GALERADA, 308 PÀGINES, 18 EUROS

Retrat del Pijoan entrevistat a Barcelona el juny del 1930

Passió romàntica

JULIÀ GUILLAMON

El 26 de juliol de 1930 Ernest Schop va entrevistar Josep Pijoan per al setmanari *Imatges* que es presentava com la revista catalana moderna. Schop, un jove d'ascendència nord-americana interessat en l'economia, va ser professor de l'Institut Francès després de la guerra. El va anar a trobar al xalet dels seus parents Raventós i el primer problema va ser la fotografia. Pijoan no volia que el retratessin de cap manera. *Imatges* feia periodisme de carrer: es presentaven sense avisar al lloc on hi havia la notícia o on es volia entrevistar un polític, un escriptor o la guanyadora d'un concurs de miss, es feien fotos i es prenen notes: el reportatge prenien un aire fresc i desinhibit.

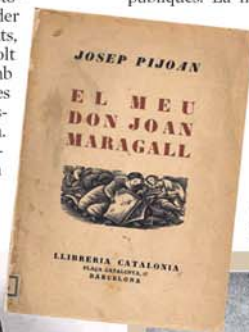
Finalment el fotògraf Gaspar va poder fer un parell de retrats, que s'assemblen molt a la fotografia amb cinquanta anys que es reproduïx en aquesta mateixa pàgina. Pijoan hi té un aspecte absent, sembla de cera. Tot i que Schop devia entrevistar-lo al mes de

juny, va molt tapat, amb vestit i armilla. El text té el mateix aire que les fotografies. Comença amb un gran elogi dels Estats Units, un país on tot és a mig fer i que des de Catalunya no es pot entendre. El sentiment romàntic, el sentit de la filantropia, la importància que es concedeix a l'educació: Pijoan ha trobat a Califòrnia el que a partir de 1908 no va tenir a Catalunya, l'ambient que va fer possible les activitats de la Junta Municipal de Museus i Belles Arts de l'Ajuntament de Barcelona entre 1906 i 1907, quan, juntament amb Raimon Casellas, van iniciar una política d'adquisicions: moltes obres que venien al mercat de vell a col·leccionistes i museus de fora s'incorporaven a les col·leccions públiques. La filantropia i el romanticisme que veia als Estats Units lligaven amb la filosofia del seu amic admirat, Joan Maragall.

Aquesta acció educativa, de creació d'institucions culturals, de posta en mar-

xa d'acadèmies i entitats científiques, d'impuls a la Biblioteca de Catalunya, es va veure interrompuda per raons polítiques i també sentimentals i personals. Cap al 1910 Pijoan publica un seguit d'articles que Jordi Castellanos ha qualificat d'"imprecacions i provocacions" i que se li van girar en contra. Passava a l'atac, i s'iniciava un procés que acabaria amb Pijoan, Teresa Mestre i el seu fill Michel en un vaixell cap als Estats Units.

En els retrats que en fan Sagarra i Gaziel –que Pol Pijoan i Pere Maragall reproduïxen en el seu llibre– es parla d'humor i heroïsmes: un humor popular, pitarrès, i una passió per les causes perdudes. Però en la visió que transmet Schop a l'entrevista d'*Imatges*, l'humor i l'heroïsmes han deixat pas a l'escepticisme i el desmenjament (fins i tot davant de la República que cada cop semblava més a prop). Pijoan apareix més aviat com aquell personatge a qui, segons l'escultor Manolo Hugué, "tot li venia petit". Josep Pijoan només va treballar a la Junta de Museus dos anys a tota màquina: moltes de les actuacions que han fet aquest país són fruit d'una flamarada. |

D'esquerra a dreta, imatge de Josep Pijoan l'any 1929, quan tenia 50 anys; la seva dona, Teresa Mestre, suposadament "La Ben Plantada"; i dibuix de Ricard Opiso en el qual apareixen Miguel de Unamuno, Joan Maragall i Josep Pijoan el 1906, en una visita a la Sagrada Família acompanyats per Antoni Gaudí, que no apareix en la imatge. Sobreposada, la portada de la primera edició d'"El meu don Joan Maragall", de Pijoan